

СЕМЕЙНАТА СОЦИАЛНА СТРУКТУРА И СЕМЕЙНИТЕ КОМПЛЕКСИ

Милена Моцинова-Бръчкова*

FAMILY SOCIAL STRUCTURE AND FAMILY COMPLEXES

DOI: 10.54664/WPNA7876

Milena Motsinova-Brachkova

Abstract: In the psychoanalytic paradigm, the family is seen as a social institution that aims to welcome the child into the world and create psychic continuity between generations. The concept of family complex, introduced by Jacques Lacan, describes the way in which the family functions as a symbolic instance, responsible for welcoming and entering the child into the symbolic order.

Keywords: family; complex; upbringing; parenting.

През 1938 г. френският психоаналитик *Жак Лакан* пише текста „Семейните комплекси“ („Les Complexes familiaux“), посветен на появата на субекта. Този текст е написан по повод поканата, която Лакан получава от Анри Валон и Люсиен Февр за участие в съставянето на тома *Психичен живот* на Френската енциклопедия. В статията си Жак Лакан констатира, че психоанализата е породена от упадъка на патриархата и призовава да се оцени неговата символична функция (Рудинеско, Плон 2000: 431).

Според *Жак-Ален Милер*, още преди въвеждането на *Елементарните структури на родството* от Леви-Строс, Лакан на-

***Милена Моцинова-Бръчкова** – доцент, доктор по психология, преподавател в катедра „Психология“, Философски факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Велико Търново, България. e-mail: brachkova@gbg.bg

сочва вниманието към сложността на формите на роднинството и на семейството като институция. В „Семейните комплекси“ Жак Лакан въвежда понятието за *комплекс* като противоположно на понятието за *инстинкт*. Както пише Жак-Ален Милер „основната идея тук е, че у човека не наблюдаваме природна нужда и инстинкт, че те са реорганизирани чрез едно друго измерение, което е културата“ (Милер 2008: 14).

Определението, което Лакан дава гласи, че „комплексът свързва по определен начин определена група от реакции, която може да засегне всички органични функции, от емоцията до адаптираното към обекта поведение. Това, което дефинира комплекса, е, че той пресъздава известна реалност на обкръжението, и то двояко“ (Милер 2008: 16). Комплексът има две основни черти – фиксация и повторение. От една страна формата му е свързана с преживян определен етап на обективация (фиксация на един етап от психичното развитие), от друга – повторение на фиксираната по определен начин реалност в актуална ситуация.

Всеки комплекс е свързан с някакъв обект – обектът, чрез отношението си с който субектът опознава реалността. По-късно Лакан ще въведе идеята за *изгубения обект*, но още тук извежда идеята, че появата на комплекса е свързана с обективната липса спрямо актуална ситуация. Както пише Жак-Ален Милер „в крайна сметка това, което той ни представя като неизменен и активен аспект на комплекса, се отнася всеки път до някаква липса“ (Милер 2008: 38).

Чрез дефинирането на комплекса Лакан дава троен аспект на тази липса – първо, че е връзка с познанието – второ, че е вид афективна организация – трето, че е изпитание при сблъсъка с реалното“ (Милер 2008: 31). С всичко това комплексът има изключително важна роля в хода на психичното развитие. Лакан разглежда три основни комплекса – комплекс на отбиването, комплекс на натрапника и Едипов комплекс.

Комплексът е ключов и по отношение на психопатологията. Според Лакан „семейните комплекси изпълняват формална роля при психозите: семейните теми преобладават в нелудности-

те поради съответствието им с психозата, която представлява спиране на Аз-а и в реалността“ (Лакан 2008: 133). При неврозите комплексите имат „причинна функция: семейни влияния и конфигурации, определящи симптомите и структурите, според които неврозите разделят, интровертират личността или обръщат сексуалната ѝ ориентация“ (Лакан 2008: 133).

„Измежду всички социални групи семейството играе първостепенна роля при предаването на културата“ (Лакан 2008: 61). Лакан придава на семейството **статут на институция** – на **символична инстанция**, която се осъществява чрез начините на организиране на властта в семейството, законите на нейното препредаване, понятията за потомство и за родителство, законите на унаследяване и правоприемство, законите на брака. Със всичко това семейството създава психична приемственост между поколенията. „Семейството има преобладаваща роля в началното възпитание, потискането на инстинктите, усвояването на езика, с право наречен майчин“ (Лакан 2008: 62).

Подобно разбиране застъпва и философът *Хана Арент*. „Раждането на нови хора и новото начало, действието, на което те са способни по силата на своята роденост“ според Арент е „чудото, което спасява света“ (Арент 1997: 206). Това придава на човешкото съществуване и човешките дела вяра и надежда. В есето си от 1954 г. „Кризата на възпитанието“ (Arendt 1954), тя пише: „Със зачатие и раждането родителите дават не само живот, те въвеждат в свят“. Под „свят“ тя разбира цивилизацията, изградена от предишните поколения. Възрастните са отговорни да въведат детето и да го придружат в „тази гора от символи, в която влиза като чужденец, да го научат да ги познава и да обича тази цивилизация, която е била там преди него и е призвана да остане и след него“ (Arendt 1954). Така се гарантира „непрекъснатостта на света,,. Детето е новото в този свят, за което трябва да се полагат грижи; да се опази и развива това, което то носи. Възрастните като родители и възпитатели са тези, които носят отговорността за начина, по който представят света пред детето и за това да помогнат на детето да се впише в света. Авторитетът на родителя и

неговата ефикасност като възпитател зависят именно от начина, „по който той показва на детето, че е отговорен за света, който му представя“ (Лакаде 2001: 66).

Според Арендт **„възпитанието е застраховка срещу заплахата от разрушение**, която новодошлият представлява за исторически формиралата се цивилизация“ и затова, „за да запазим новото и революционното във всяко дете, възпитанието трябва да бъде консервативно“ (Arendt 1954).

Като най-важна характеристика на концепцията си за родителството *Джон Боулби* посочва осигуряването на „стабилна основа“ за детето. Според него, когато детето е убедено, че родителите винаги ще го подкрепят физически и емоционално, то ще намери кураж да навлезе във външния свят. Ако навън то се почувства уплашено или объркано, за детето е изключително важно да знае, че винаги може да се завърне в „своята сигурна база,.. „По своята същност тази родителска роля се свежда до състоянието на постоянна готовност: до това винаги да си на разположение и да бъдеш готов да реагираш, когато те извикат, за да насърчиш или да помогнеш, но да се намесваш активно само тогава, когато е крайно наложително“ (Боулби 2019: 23). Родителите трябва да насърчават самостоятелността на детето, но и да са на разположение винаги, когато то има нужда от тях. Децата, които са получавали сигурна закрила, подкрепа и утеха, израстват уверени и стабилни в емоционално отношение. Според Боулби родителите се разполагат „в диапазона от изключително подкрепящи и окуражителни до крайно ограничаващи и наказателни“ (Боулби 2019:25) в зависимост и от техния личен опит и отношения със собствените им родители.

„Всеки от двамата родители притежава собствено минало, преживелищен опит в израстването с някакъв родителски стил на отглеждане и възпитание. По този начин се формира собствена субективна, морална преценка за ценността на възпитанието и родителската функция“ (Дунева, 2020: 57)

В текста си „Младите жени“ от 1961 г. *Франсоаз Долто* отбелязва, че „присъстваме на разпадане на традиционните струк-

тури. Родителите вече нямат престиж, а техният авторитет се възприема като авторитаризъм. Да си част от семейството вече не носи същото усещане за сигурност, както преди“ (Долто 2009: 43). Семейството вече няма корени, няма го предишното постоянство в „начина на живеене и мислене“. Честата смяна на местоживееене и жилища води до това да не остане „нищо от традиционните спомени и фетиши“ или, ако са останали такива, те са по-скоро утежняващи. Според Долто тази подвижност на съвременните хора е „свърхнадценена и превърната в доказателство за жизненост“, но това води до „непостоянство и своеобразно влечение към скитничество“ (Долто 2009: 43). От друга страна телевизията превзема живота на семейството, измества разговорите, но това привидно напасване към света е повърхностно и „оставя всеки човек в самота, дори повече от преди“ (Долто 2009: 43).

Въпреки отклоняването от традиционните представи за семейство днес, то все още съществува като социална структура. Неуспешните опити да бъде заместено с различни форми на общности (от кибуците до хипи общностите) са свързани с устойчивото разбирането за семейна двойка, което успява да просъществува въпреки всички опити да се изградят човешки общности по друг начин.

Семейството не е институция, която налага норма. То е начин за предаване на желание – желанието на родителите помежду им и общото им желание за дете. Именно символната функция на майка и символната функция на баща дават опорни точки на детето и му позволяват да намери своето място в света.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

1. **Арент, Х.** (1997) Човешката ситуация. Издателска къща „Критика и хуманизъм“, София. // **Арент, Н.** (1997) Choveshkata situacia. Izdatelska kushta „Kritika i humanizum“, Sofia.

2. **Боулби, Дж.** (2019) Стабилна основа. Привързаността родители-деца и психичното здраве. Издателство „Изток-Запад“, Со-

фия. // **Boulby, J.** (2019) Stabilna osnova. Privurzanostta roditeli-deca i psyhichното zdrave. Izdatelstvo „Iztok-Zapad“, Sofia.

3. **Долто, Ф.** (2009) Настоящото положение в семейството. В: Основни етапи на детството. Издателска къща „Колибри“, София, с. 42–52. // **Dolto, F.** (2009) Nastoyashetoto polojenie v semeistvoto. V: Osnovni etapi na detstvoto. Izdatelska kushta „Kolrbrri“, Sofia, s. 42–52.

4. **Дунева, Д.** (2020) Семейството като фактор за възникване и развитие на асоциално поведение. – Международна Научна Конференция Международен диалог „Изток-Запад“. Списание научни трудове, 2020, XI, Международен славянски университет „Гаврило Романович Державин“, Свети Николе – Битола, с. 55–61. ISSN 1857-9299 (print), ISSN 1857-9302 (online) // **Duneva, D.** (2020) Semeystvoto като фактор за vaznikvane i razvitie na asotsialno povedenie. – Mezhdunarodna Nauchna Konferentsiya Mezhdunaroden dialog „Iztok-Zapad“. Spisanie nauchni trudove, 2020, XI, Mezhdunaroden slavyanski universitet „Gavrilo Romanovich Derzhavin“, Sveti Nikole – Bitola, s. 55–61. ISSN 1857-9299 (print), ISSN 1857-9302 (online)

5. **Лакаде, Ф.** (2001) Осиновяването на Другия – връзки и идентификации. В: Да растеш със или въпреки своите родители. Издателски център „Боян Пенев,,“, София, с.65-83. // **Lacade, F.** (2001) Osinovyavaneto na Drugiya – vruzki i identifikacii. V: Da rastesh sus ili vupreki svoite roditeli. Izdatelski cetur „Boyan Penev“, Sofia, s.65-83.

6. **Лакан, Ж.** (2008) Семейните комплекси. Издателство „Сиела,,“, София. // **Lacan, J.** (2008) Semeinite kompleksi. Izdatelstvo „Siela“, Sofia.

7. **Милер, Ж.-А.** (2008) Критика на семейните комплекси на Жак Лакан. В: Семейните комплекси. Издателство „Сиела“, София, с. 9–55. // **Miler, J.-A.** (2008) Kritika na semeinite kompleksi na Jak Lacan. V: Semeinite kompleksi. Izdatelstvo „Siela“, Sofia.

8. **Рудинеско, Е., Плон, М.** (2000) Речник на психоанализата. Издателство „Лик,,“, София, с.431. // **Rudinesko, E., Plon, M.** (2000) Rechnik na psyoanalizata. Izdatelstvo „Lik“, Sofia, s.431.

9. Arendt, H. The Crisis in Education.

https://thi.ucsc.edu/wp-content/uploads/2016/09/Arendt-Crisis_In_Education-1954.pdf.